

1

Ο αριθμός των ανθρώπων με κατάθλιψη στη Γαλλία έχει εφταπλασιαστεί μεταξύ 1970 και 1996

Το 1970 υπήρχαν στον κόσμο εκατό εκατομμύρια άνθρωποι με κατάθλιψη. 30 χρόνια μετά, είναι ίσως ένα δισεκατομμύριο. Σύμφωνα με πολλές αναφορές από επίσημους οργανισμούς, η κατάθλιψη αποτελεί σήμερα, την τέταρτη αιτία αναπηρίας παγκόσμια και θα ανεβεί στη δεύτερη θέση στα επόμενα 25 χρόνια. Θα καταλάβει επίσης την πρώτη θέση στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου σήμερα διαγιγνώσκεται ελάχιστα. Στη Γαλλία ο αριθμός των ασθενών με κατάθλιψη που βρίσκονται σε θεραπεία έχει αυξηθεί κατά ένα εκατομμύριο τα τελευταία δέκα χρόνια (1980-1990), με την αναλογία γυναικών-αντρών να παραμένει 3 προς 1. Το ποσοστό αυτό αντιπροσωπεύει μια αύξηση 60%. Σε μια μεγαλύτερη περίοδο, μεταξύ 1970 και 1996 ο αριθμός των ανθρώπων που μπορεί να θεωρηθεί ότι έπασχαν από κατάθλιψη, είτε βρισκόταν σε θεραπεία είτε όχι, είχε εφταπλασιαστεί στη Γαλλία. Μεταξύ 1980 και 1989 ο αριθμός των ιατρικών επισκέψεων που κατέληγαν σε συνταγογράφηση αντικαταθλιπτικών στις Η.Π.Α έφτασε από 2,5 εκατομμύρια στα 4,7 εκατομμύρια.

Οι στατιστικές, με όποιο τρόπο και αν τις μελετήσουμε, αφήνουν να διαφανεί το εξής φαινόμενο: μια σημαντική αύξηση του αριθμού

των ανθρώπων που μπορεί να θεωρηθεί με τον έναν ή τον άλλο τρόπο ότι πάσχουν από κατάθλιψη. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ) η κατάθλιψη θα αποτελέσει μέσα στα επόμενα χρόνια ένα από τα δύο μεγάλα προβλήματα της δημόσιας υγείας, ίσως και το πρώτο, πριν από τις καρδιοαγγειακές παθήσεις. Ο αριθμός των ανθρώπων που πάσχουν από κατάθλιψη, είτε βρίσκονται σε θεραπεία είτε όχι, προκαλεί κατάπληξη στους επιδημιολόγους, οι οποίοι σπάνια βλέπουν τους αριθμούς να καλπάζουν με τέτοια ταχύτητα. Καμία άλλη παθολογία δεν γνωρίζει μια τέτοια ανάπτυξη. Όλοι αυτοί οι αριθμοί προκαλούν ίλιγγο.

Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια αληθινή επιδημία κατάθλιψης την οποία παρακολουθούμε αδύναμοι. Πώς αυτό είναι δυνατόν τη στιγμή που κανείς δεν υποστηρίζει μια βάσιμη υπόθεση σχετικά με κάποιον ιό ή ένα κάποιο μικρόβιο; Η κατάθλιψη θα ήταν παρόλα αυτά ένα μεταδοτικό νόσημα; Τότε όμως πώς μπορεί να μεταδοθεί; Πώς η κατάθλιψη μπόρεσε να αναδυθεί από το σύνολο των ψυχικών διαταραχών και να επιβληθεί σαν να ήταν η πρώτη διαταραχή ανάμεσά τους;

Η αμερικανική περίπτωση των διαταραχών πολλαπλής προσωπικότητας

Πριν ενδιαφερθώ για την κατάθλιψη, ανήκα σ' αυτούς που έμεναν έκπληκτοι από όσα συνέβαιναν στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο απόηχος των οποίων γινόταν ολοένα και πιο απειλητικός: την επιδημία των διαταραχών πολλαπλής προσωπικότητας. Περί τίνος πρόκειται; Ασθενείς με πολλαπλές προσωπικότητες, οι οποίες αναδύονται με τρόπο απροσδόκητο και εναλλάσσονται κατά τη διάρκεια της καθημερινότητάς τους. Οι προσωπικότητες αυτές που συνυπάρχουν μέσα στο ίδιο σώμα μπορεί να είναι εντελώς διαφορετικές, παραδείγματος χάριν αντίθετου φύλου. Κατά την πορεία της θεραπείας, συνήθως με έναν θεραπευτή που χρησιμοποιεί ύπνωση, οι ασθενείς αναφέρουν τρομερά τραύματα που έχουν υποστεί στην παιδική τους ηλικία: βιασμό από γονείς, κανιβαλισμό, τερατώδεις διαστροφικές πράξεις ενορχηστρωμένες από

σατανικές σέκτες... Ο πολλαπλασιασμός των προσωπικοτήτων στο ίδιο άτομο ερμηνεύεται επομένως ως ένα μέσο για να ξεφύγει από τις τρομερές αναμνήσεις και πολύ απλά να μπορέσει να επιβιώσει. Στους ανθρώπους αυτούς έχει δοθεί η αμφίσημη ονομασία «επιζήσαντες» για να τονιστεί καλύτερα η φρίκη των βασανιστηρίων που υπέστησαν στη νηπιακή τους ηλικία.

Αρχικά οι ασθενείς αυτοί αριθμούσαν μερικές δεκάδες, έπειτα πολλές εκατοντάδες και σήμερα μετριούνται σε δεκάδες χιλιάδες. Δύσπιστοι οι παρατηρητές – και μεταξύ αυτών οι οπαδοί της βιολογικής ψυχιατρικής εξίσου έκπληκτοι – είδαν αυτή την παράξενη διαταραχή να εξαπλώνεται και να παίρνει τις διαστάσεις μιας απρόβλεπτης επιδημίας. Ξαφνικά η διαταραχή της πολλαπλής προσωπικότητας ξέφυγε από τον κύκλο των ειδικών, ψυχολόγων και γιατρών, και απασχόλησε με πάθος όλη την Αμερική. Εκπομπές στην τηλεόραση, βιβλία, ταινίες, ρεπορτάζ στον έντυπο τύπο αφιερώνονται συχνά σ' αυτή. Αναφορές βρίσκουμε στο απογευματινό σύντομο δελτίο ειδήσεων· είναι παρούσα στις ειδήσεις ως επεξήγηση της παράξενης συμπεριφοράς ενός εγκληματία· αποτελεί θέμα σε ιατρικά και ψυχιατρικά συνέδρια· βιβλία για τη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας βρίσκουμε στις προθήκες των ρομαντικών μυθιστορημάτων μεγάλων λαϊκών βιβλιοπωλείων όπως επίσης και στις προθήκες που αφορούν την κοινωνιολογία και την ψυχολογία· ακόμα και οι πιο σοβαροί ιατρικοί εκδοτικοί οίκοι, όπως ο εκδοτικός οίκος της Αμερικάνικης Ψυχιατρικής Εταιρείας εκδίδουν συλλογικούς τόμους για το σύνδρομο αυτό. Διάσημοι νευροβιολόγοι και «νευροφιλόσοφοι» την χρησιμοποιούν ως παράδειγμα για να εικονογραφήσουν τις νέες γνωστικές τους θεωρίες για τη λειτουργία του εγκεφάλου.

Οι ασθενείς που υποφέρουν από τη διαταραχή αυτή φτιάχνουν οργανώσεις και μοιράζουν φυλλάδια όπου παρουσιάζουν τις βασικές ψυχικές διαταραχές από την κατάθλιψη μέχρι τη σχιζοφρένεια και προτείνουν έναν νέο τρόπο κατανόησής τους, διαφορετικό, εξυψωτικό για τους ίδιους, σύμφωνα με τον οποίο όλες αυτές οι διαταραχές απο-

τελούν πλευρές της διαταραχής πολλαπλής προσωπικότητας. Ψυχικά ασθενείς, έγκλειστοι λόγω βαριάς μορφής σχιζοφρένειας, εγκληματίες που γεμίζουν τις αμερικανικές φυλακές, δεν είναι και αυτοί επίσης «επιζήσαντες» που υποφέρουν από τη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας; Ορισμένα σύγχρονα φεμινιστικά ρεύματα παίρνουν σοβαρά μια παθολογία η οποία βάζει σε πρώτο πλάνο τη σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία. Γρήγορα όμως ξεπεράστηκαν από μια ανεξέλεγκτη κατάσταση. Οι οργανώσεις παιδικής προστασίας είδαν στη διαταραχή αυτή την επιβεβαίωση των καθημερινών αγώνων τους και των εκκλήσεών τους για μια γενική κινητοποίηση όλης της κοινωνίας. Η ψυχιατρική, εμπλεκόμενη με όλους αυτούς τους πρωταγωνιστές, συνοδεύει το φαινόμενο χωρίς να έχει τρόπο να σκεφτεί και να αντιληφθεί τον επιδημικό χαρακτήρα του. Δεν συμμετέχει και αυτή εξίσου όπως οι μυθιστοριογράφοι, οι σεναριογράφοι, οι δημοσιογράφοι, οι ψυχοθεραπευτές υπνωτιστές, οι φεμινίστριες, οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των παιδιών, οι νευροφιλόσοφοι κ.λ.π;

Πιστεύω ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τον επιδημικό χαρακτήρα μιας τέτοιας διαταραχής χωρίς να μελετήσουμε πώς «πήδηξε» από ένα πεδίο σε ένα άλλο, πώς ενδιαφέρει ένα πλήθος διαφορετικών ανθρώπων οι οποίοι θα μπορούν πάντα να ξαναχρησιμοποιήσουν προς όφελός τους αυτό που άλλοι έχουν κάνει πριν από αυτούς. Όσο περισσότερο η διαταραχή κυκλοφορεί μεταξύ συγγραφέων, δημοσιογράφων, γιατρών, φεμινιστριών, φιλοσόφων, τόσο περισσότερο επιβάλλεται σε όλους ως ένα «γεγονός» αδιαμφισβήτητο.

Αν χρησιμοποιώ το παράδειγμα της διαταραχής των πολλαπλών προσωπικοτήτων είναι γιατί το βιβλίο αυτό δεν μιλά για την κατάθλιψη αλλά για την επιδημία της κατάθλιψης. Όμως, όσα γνωρίζουμε για την κατάθλιψη είναι πολύ διαφορετικά από όσα είδαμε να συμβαίνουν με τη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας. Η κατάθλιψη αναπτύσσεται γρήγορα αλλά όχι αστραπιαία. Τα πράγματα προχωρούν πιο αργά και ίσως πιο σίγουρα. Με την κατάθλιψη οι γιατροί βρίσκονται σε πρώτο πλάνο, ενώ στην περίπτωση της διαταραχής πολλαπλής προσωπικότη-

τας ήταν κυρίως οι ψυχολόγοι-ψυχοθεραπευτές που είχαν κινητοποιηθεί. Η κατάθλιψη κινητοποιεί και άλλους συμμετόχους οι οποίοι είχαν αδιαφορήσει για τη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας: ερευνητές των νευροεπιστημών, φαρμακολόγους που ανακαλύπτουν τα ψυχοτρόπα φάρμακα. Η κατάθλιψη αφορά όλους όσους κινητοποιούνται από τα αντικαταθλιπτικά, ενώ κοινό σημείο όσων ενδιαφερόταν για τη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας ήταν ότι δεν τους αφορούσαν τα ψυχοτρόπα φάρμακα. Η διαφορά αυτή είναι καθοριστική. Τέλος η κατάθλιψη είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, ενώ οι πολλαπλές προσωπικότητες παρέμειναν τελικά αμερικάνικο φαινόμενο. Τα διακυβεύματα της επιδημίας της κατάθλιψης είναι επομένως πολύ πιο σημαντικά και δεν μπορούμε να ξεφύγουμε καγχάζοντας με την αφέλεια των ξαδέρφων μας στην Αμερική.

Ποια είναι η καλύτερη μέθοδος για να αναλύσουμε το φαινόμενο; Η πλειοψηφία των βιβλίων για την κατάθλιψη έχουν γραφτεί από γιατρούς ή ψυχολόγους. Ακόμα και οι κοινωνιολόγοι που έχουν ενδιαφερθεί για την κατάθλιψη δεν κρύβουν ότι για αυτούς η ψυχανάλυση υπήρξε ένα πολύτιμο εργαλείο ανάλυσης. Δεν είμαι κλινικός και επομένως δεν έχω βρεθεί μπρος στην ανάγκη να βοηθήσω και να θεραπεύσω. Το σημείο εκκίνησής μου και τα εργαλεία ανάλυσης που θα χρησιμοποιήσω είναι διαφορετικά.

Στο βιβλίο αυτό θέλω να δώσω πολύ χώρο στα μέσα που έχω δει να χρησιμοποιούν οι φαρμακευτικές βιομηχανίες, χωρίς τα οποία η επιδημία της κατάθλιψης μου φαίνεται ακατανόητη. Έχω δει από πολύ κοντά πώς διαχειρίζονται αυτό το οποίο πρέπει να αποκαλούμε η «αγορά» της κατάθλιψης, διαρκώς εξαπλούμενη, μέχρι και όσα συμβαίνουν (ή όσα θα επιθυμούσαν να συμβαίνουν) μεταξύ του γιατρού και του ασθενή του. Ένα θέμα που επανέρχεται πολύ συχνά σε όλα τα βιβλία και τα άρθρα που αφορούν τους επαγγελματίες υγείας: οι γιατροί πρέπει να «μάθουν» να εντοπίζουν τους ασθενείς που πάσχουν από κατάθλιψη. Η κατάθλιψη δεν μπορεί να ανιχνευτεί με μια πρώτη ματιά από γιατρούς που δεν έχουν ευαισθητοποιηθεί και εκπαιδευθεί

στην ανίχνευσή της. Το τμήμα πωλήσεων των φαρμακευτικών εταιριών αφιερώνει πολλές προσπάθειες και πολλά χρήματα για να μάθει στους γιατρούς να εντοπίζουν τους ασθενείς με κατάθλιψη. Επιπλέον μπόρεσα να παρατηρήσω τον τρόπο με τον οποίο οι ερευνητές τελειοποιούν τα νέα φάρμακα και τον τρόπο που δοκιμάζονται στην πορεία των κλινικών μελετών. Πολλά παίζονται σε αυτή τη φάση. Θα πρέπει να μελετήσουμε με ακρίβεια τον τρόπο με τον οποίο δρα η φαρμακευτική βιομηχανία για να καταλάβουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επιδημίας της κατάθλιψης. Εδώ η καταγγελία δεν αρκεί.

Είναι άτοπο να σκεφτόμαστε ότι μια ψυχική διαταραχή μπορεί να είναι ταυτόχρονα μια πραγματική ασθένεια, σοβαρή, και μια επιδημική αρρώστια χωρίς λοιμώδη παράγοντα; Αυτό που φαίνεται αυτονόητο στις οργανικές ασθένειες αποτελεί πρόβλημα όταν πρόκειται για ψυχικές διαταραχές, όπου δεν μπορούμε να στηριχθούμε σε μια υπόθεση λοίμωξης. Οι συνθήκες επιδημίας μιας ψυχικής διαταραχής είναι σαφώς διαφορετικές από αυτές που βρίσκονται σε δράση σε μια λοιμώδη νόσο. Στις κλασσικές επιδημίες, η ιατρική μάς έχει μάθει να μιλάμε για το μικρόβιο που ευθύνεται γι' αυτές. Χρειάστηκε, όμως, πριν οι ερευνητές και οι γιατροί μάθουν να εντοπίζουν ένα μικρόβιο, να έχουν πρώτα μπορέσει να αναγνωρίσουν και να μιλήσουν για επιδημίες χωρίς αυτή την αιτιολόγηση. Έχουμε μάθει ακόμα και να εφαρμόζουμε διοικητικά μέτρα, όπως η καραντίνα, για να τα καταφέρουμε. Χρειάστηκε μια μεγάλη και περίπλοκη δουλειά για να φτάσουμε εδώ που βρισκόμαστε σήμερα στην κατανόηση των επιδημιών και στην κατηγοριοποίηση των μικροβίων. Ξέρουμε άλλωστε ότι δεν αρκεί ένα μικρόβιο για να εξηγήσει μια επιδημία: είναι απαραίτητες και άλλες συνθήκες πέρα από την απλή ύπαρξή του και τις εσωτερικές του ιδιότητες για να εξαπλωθεί όπως ένα σύννεφο σκόνης σε έναν πληθυσμό. Προτείνω να εφαρμόσουμε την ίδια προσέγγιση στην κατάθλιψη, όχι για να εντοπίσουμε ένα μικρόβιο, αλλά για να βρούμε τις συνθήκες που καθιστούν δυνατή την επιδημία.